

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Н А К А З

від _____ 2023 р.

Київ

№ _____

**Про затвердження типової загальної короткострокової програми
підвищення кваліфікації «Запобігання і протидія гендерно зумовленому,
зокрема домашньому, насильству»**

На виконання пункту 2 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 361-р, відповідно до пункту 12 Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 лютого 2019 р. № 106, пункту 9 Положення про Національне агентство України з питань державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 500,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити типову загальну короткострокову програму підвищення кваліфікації «Запобігання і протидія гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству» (далі – Типова програма), що додається.

2. Генеральному департаменту з питань професійного розвитку державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування забезпечити оприлюднення Типової програми на офіційному вебсайті НАДС та вебпорталі управління знаннями у сфері професійного навчання «Портал управління знаннями».

УВ
НАДС
№139-23 від 01.09.2023
КЕП: Сосновський С. О. 01.09.2023 16:07
3FAA9288358EC00304000000EC773500BEE8BE00

3. Рекомендувати суб'єктам надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдерам) розробляти загальні програми підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань запобігання і протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству на основі Типової програми.

4. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

В. о. Голови

Євген СОСНОВСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Національного агентства
України з питань державної служби
_____ 2023 року № _____

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

**ТИПОВА ЗАГАЛЬНА КОРОТКОСТРОКОВА
ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

**«ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ,
ЗОКРЕМА ДОМАШНЬОМУ, НАСИЛЬСТВУ»**

Шифр програми: ТЗК/2023/002

Рік запровадження програми: 2023 р.

Програму затверджено: наказ НАДС від _____ 2023 р. № _____

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

1. Загальна інформація	
Назва програми	Запобігання та протидія гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству
Шифр програми	ТЗК/2023/002
Тип програми за змістом	загальна
Форма навчання	очна / дистанційна ¹
Цільова група	державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування
Найменування замовника освітніх послуг у сфері професійного навчання за програмою	
Найменування партнера (партнерів) програми	
Обсяг програми	0,6 кредити ЄКТС ²
Тривалість програми та організація навчання	загальна тривалість програми ³ : 5 днів протягом одного тижня
Мова(и) викладання	українська
Напрямок(и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	дотримання прав людини та протидія дискримінації; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (гендерна рівність, проведення гендерно-правової експертизи, гендерних аудитів)
Перелік професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму	професійні знання щодо запобігання, виявлення, реагування і протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству

¹ Форма навчання визначається суб'єктом надання освітніх послуг (провайдером)

² Під час розроблення власної програми підвищення кваліфікації на основі цієї типової загальної програми суб'єкт надання освітніх послуг (провайдер) може змінити обсяг програми з урахуванням індивідуальних потреб і професійного досвіду учасників професійного навчання, особливостей їхньої професійної діяльності, специфіки регіону тощо, але не більше як на 20 відсотків

³ Тривалість програми, організація (режим) навчання можуть визначаються суб'єктом надання освітніх послуг (провайдером)

Розробник(и) програми	<p>члени робочої групи, склад якої затверджено наказом НАДС від 31 липня 2023 р. № 105-23:</p> <p>Рикова Людмила, директор Генерального департаменту з питань професійного розвитку державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування Національного агентства України з питань державної служби, голова робочої групи, rykova@nads.gov.ua;</p> <p>Щербак Наталія, координатор Національного тренінгового центру з питань протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству, секретар робочої групи, gbv.training-cent@hs.gov.ua;</p> <p>Антоненко Олена, начальник відділу запобігання домашньому насильству і торгівлі людьми Департаменту моніторингу додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, antonenko@ombudsman.gov.ua;</p> <p>Бороздіна Катерина, віцепрезидентка Громадської організації «Ла Страда-Україна», k.borozdina@la-strada.org.ua;</p> <p>Зосім Надія, керівниця Апарату Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, zosim@kmu.gov.ua;</p> <p>Корнєєва Софія, фахівчиня з розробки політик UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, kornieieva@unfpa.org;</p> <p>Курталієва Ельвіна, заступник директора Департаменту – начальник відділу додержання рівних прав та запобігання дискримінації Департаменту моніторингу додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, kurtaliieva@ombudsman.gov.ua;</p>
-----------------------	---

	<p>Лихач Юлія, директор Вищої школи публічного управління, y.lykhach@hs.gov.ua;</p> <p>Маслова Олена, керівник експертної групи з питань протидії торгівлі людьми, домашньому насильству та гендерної рівності Директорату розвитку соціальних послуг Міністерства соціальної політики України, msms_tn@ukr.net</p> <p>Прокопенко Надія, програмна аналітикиня UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, prokopenko@unfpa.org;</p> <p>Хамуленко Олександра, заступник директора Департаменту з питань захисту прав дітей та забезпечення стандартів рівності – начальник відділу з питань усиновлення та захисту прав дітей Національної соціальної сервісної служби України, aleksandrakhamulenko@gmail.com.</p>
2. Загальна мета	
<p>Підвищення рівня обізнаності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування щодо запобігання, виявлення, реагування і протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству, формування умінь із застосування комплексного інтегрованого підходу щодо належного реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства.</p>	
3. Очікувані результати навчання	
<p>За результатами навчання слухачі повинні демонструвати:</p>	
<p>знання</p>	<p>термінологічного апарату у сфері гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства;</p> <p>норм міжнародного та національного законодавства у сфері запобігання, виявлення, реагування та протидії на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства;</p> <p>механізми взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання, виявлення, реагування та протидії на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства;</p>

	<p>алгоритму реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства;</p> <p>основних інструментів, форм і видів надання допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства</p>
уміння	<p>використовувати алгоритми реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства у практичній діяльності;</p> <p>застосовувати комплексний інтегрований підхід щодо виявлення, зокрема реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства і забезпечення реалізації прав постраждалих осіб</p>
навички	<p>використання норм міжнародного та національного законодавства у сфері запобігання, виявлення, реагування, зокрема протидії на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства у практичній діяльності;</p> <p>аналізу та ідентифікації випадків гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства</p>
4. Викладання та навчання (методи навчання, форми проведення навчальних занять)⁴	
<p>Навчання проходить у форматі очного (дистанційного) тренінгу з використанням інтерактивних форм навчання дорослих та передбачає такі форми проведення навчальних занять: коротка лекція-презентація, кейсові методика, практична робота, робота у малих групах, обговорення напрацьованого в загальній групі.</p>	
5. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання	
Назви вебплатформи, вебсайту, електронної системи навчання, через які здійснюватиметься таке навчання, посилання (вебадреса)	навчання в синхронному режимі – доступ до вебкабінету відеоконференції у ZOOM надається при реєстрації
Назва дистанційного етапу/модуля	

⁴ Методи навчання та форми проведення навчальних занять для досягнення результатів навчання, визначених програмою, можуть визначатися суб'єктом надання освітніх послуг (провайдером).

6. Оцінювання і форми поточного, підсумкового контролю	
Складові оцінювання та їх питома вага у підсумковій оцінці (%)	<p>Під час навчання дистанційно в синхронному режимі:</p> <p>відвідування занять – 60 %;</p> <p>опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 10 %;</p> <p>підсумковий контроль – 30 %.</p> <p>Під час навчання заочною формою:</p> <p>відвідування занять – 60 %;</p> <p>опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 10 %;</p> <p>підсумковий контроль – 30 %.</p> <p>Документ про підвищення кваліфікації видається за умови набрання учасником професійного навчання не менше ніж 75%, обрахованих з урахуванням питомої ваги кожної зі складових оцінювання та за умови успішного проходження поточного контролю</p>
Форма підсумкового контролю	тестування

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ (для очної форми навчання)

Назва теми	Кількість годин				
	загальна кількість годин / кредитів ЄКТС	у тому числі:			
		аудиторні заняття	дистанційні заняття	навчальні візити	самостійна робота слухачів
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Основні поняття, ознаки та форми гендерно зумовленого, зокрема домашнього насильства	3	3			

1	2	3	4	5	6
Тема 2. Міжнародні-правові норми та національне законодавство у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства	4	3			1
Тема 3. Суб'єкти у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства	5	4			1
Тема 4. Види та форми надання допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого, зокрема домашнього насильства	5	4			1
Підсумковий контроль	1	1			
РАЗОМ	18 / 0,6	15			3

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ
(для дистанційної форми навчання)

Назва теми	Кількість годин				
	загальна кількість годин / кредитів ЄКТС	у тому числі:			
		аудиторні заняття	дистанційні заняття	навчальні візити	самостійна робота слухачів
1	2	3	4	5	6

1	2	3	4	5	6
Тема 1. Основні поняття, ознаки та форми гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства	3		3		
Тема 2. Міжнародні-правові норми та національне					
Тема 2. Міжнародні-правові норми та національне законодавство у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства	4		3		1
Тема 3. Суб'єкти у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства	5		4		1
Тема 4. Види та форми надання допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого, зокрема	5		4		1
1	2	3	4	5	6
домашнього, насильства					
Підсумковий контроль	1		1		
РАЗОМ	18 / 0,6		15		3

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Основні поняття, ознаки та форми гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства

Термінологічний апарат: стать, гендер, гендерні стереотипи, насильство. Визначення, тлумачення та порівняльний аналіз термінів «гендерно зумовлене насильство» та «насильство за ознакою статі». Домашнє насильство як найпоширеніший різновид гендерно зумовленого насильства. Першопричини гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства. Форми гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства. Динаміка гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства (колесо влади та контролю, цикл домашнього насильства). Міфи та стереотипи щодо гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства.

Форма проведення занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: коротка лекція-презентація, робота у малих групах, обговорення напрацьованого в загальній групі, поточне тестування.

Тема 2. Міжнародні-правові норми та національне законодавство у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства

Визнання гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства як окремого виду насильства. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція), інші міжнародні нормативно-правові акти з питань запобігання та протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству. Принцип 4Р як один з ключових міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству. Забезпечення та захист прав дітей на життя вільне від насильства як один з пріоритетних напрямів діяльності у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству. Діяльність та практики Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) у сфері запобігання та протидії гендерному, зокрема домашньому, насильству.

Засади державної політики у сфері протидії та запобігання насильству за ознакою статі та домашнього насильства. Характеристика основних актів законодавства (зокрема закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»). Кримінальна та адміністративна відповідальність за вчинення гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства.

Форма проведення занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: коротка лекція-презентація, кейсові методики, практична робота, робота у малих групах, обговорення напрацьованого у загальній групі.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

Опрацювання міжнародного договору «Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок».

Тема 3. Суб'єкти у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства

Характеристика суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства, а також їх повноваження. Особливості здійснення міжвідомчої взаємодії та забезпечення координації діяльності різних суб'єктів у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому, насильству на центральному, регіональному і місцевому рівнях. Роль громадських організацій у реалізації заходів щодо запобігання, виявлення та реагування на випадки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства.

Форма проведення занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: коротка лекція-презентація, кейсові методики, практична робота, робота у малих групах, обговорення напрацьованого в загальній групі, поточне тестування.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

Опрацювання нормативно-правового акту про порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Тема 4. Види та форми надання допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства

Наслідки гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства. Права постраждалих осіб та визначення їх основних потреб у випадках гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства. Основні види послуг (медичні, правові, соціальні, психологічні), які можуть отримати особи, постраждалі від гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства, їх характеристика та особливості їх надання. Алгоритм взаємодії загальних, спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та інших закладів і установ, які надають послуги постраждалим особам, в тому числі Координаційного центру з надання правової допомоги, центрів допомоги врятованим. Сутність послуги кризової кімнати та притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства. Загальні характеристики, особливості та форми надання послуг мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги. Діяльність урядової «гарячої лінії» 15-47 з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей та інших «гарячих ліній» з питань протидії домашньому насильству. Конфіденційність як важлива складова для забезпечення безпеки і надання допомоги постраждалим особам.

Форма проведення занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: коротка лекція-презентація, кейсові методики, практична

робота, робота у малих групах, обговорення напрацьованого в загальній групі, поточне тестування.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

Опрацювання законодавства України про безоплатну правничу допомогу.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання результатів навчання за *очною формою* здійснюється за такими критеріями:

відвідування занять – 60 %;

опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 10 %;

підсумковий контроль – 30 %.

Оцінювання результатів за *дистанційною формою* навчання здійснюється за такими критеріями:

відвідування занять – 60 %;

опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 10 %;

підсумковий контроль – 30 %.

Підсумки оцінювання є сумою всіх оцінок за кожною складовою оцінювання результатів навчання. Шкала оцінювання визначається суб'єктом надання освітніх послуг (провайдером).

Під час відвідування занять оцінюються відповіді на питання, виконання завдань, участь в дискусії, інших формах роботи за відповідними темами.

Критерії успішності проходження підсумкового контролю визначаються суб'єктом надання освітніх послуг (провайдером).

Документ про підвищення кваліфікації видається за умови набрання учасником професійного навчання не менше ніж 75% від загальної суми складових оцінювання результатів навчання, обрахованих з урахуванням питомої ваги кожної із них.

ЛІТЕРАТУРА, ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ОБОВ'ЯЗКОВІ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ. ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Література

1. Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти/UNFPA, А. Б. Блага, О. О. Кочемировська, О. А. Мартиненко. – Київ: 2022 р. – 63 с.

URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_gbv_2022_fin.pdf

2. Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробуту громад. Метод. посіб. за заг. ред. Кочемировська О.О. – Київ: ФОП Клименко, 2020 р. – 64 с.

URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBV_Response_general_matters_FINAL_WEB_27042020.pdf

3. Гендерна політика в системі публічного управління України [М. Канавець (кер. авт. колективу), Ю. Лихач, А. Кукуля, А. Алексеєнко, О. Бутенко, В. Костик, О. Руденко, Н. Богданова; за заг. ред. К. Ващенко]. – К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2018 р. – 125 с.

4. Путівник координатора заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Практичний посібник за заг. ред. А.Б. Блага. Київ: ФОП Клименко, 2020 р. – 156 с.

URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBV%20Guide%20for%20Coordinators_FINAL_WEB_27042020.pdf

Законодавче та нормативно-правове забезпечення

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Конвенція. Дата оновлення: 06.10.1999 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

2. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та суміжні резолюції.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьба із цими явищами (Стамбульська конвенція). Конвенцію ратифіковано Україною із заявами Законом № 2319-ІХ від 20.06.2022 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>

4. Пекінська декларація, прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15.09.1995 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227 -VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. Дата оновлення: 07.01.2018 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

8. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 658.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 654.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF>

10. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 655.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF>

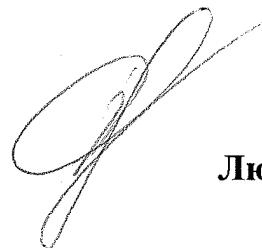
11. Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб: наказ Міністерства соціальної політики від 13.10.2021 № 587, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.12.2021 р. за № 1568/37190.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-21#Text>

12. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 824.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF#Text>

**Директор Генерального департаменту
з питань професійного розвитку
державних службовців та посадових осіб
місцевого самоврядування**

Людмила РИКОВА